

Doğal Afetler, Kur'ân'da Sünnetullah ve Ricz Kavramları

Araştırma
Makalesi
Research
Article

Şemsettin KARCI

Diyanet İşleri Başkanlığı, Şanlıurfa İl Vaizi
Presidency of Religious, Şanlıurfa Provincial Preacher
Şanlıurfa, Türkiye

 semsettinkarci44@hotmail.com

 orcid.org/0000-0002-5638-6497

Yazar
Author

Karci, Şemsettin. "Doğal Afetler, Kur'ân'da Sünnetullah ve Ricz Kavramları".
Tevilat 4/2 (Aralık 2023), 415-443.

 doi.org/10.53352/tevilat.1391091

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 15.11.2023

e-ISSN: 2757-654X

Accepted / Kabul Tarihi: 30.12.2023

www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

Doğal Afetler, Kur'ân'da Sünnetullah ve Ricz Kavramları

Doğal afetlerin tüm dünyada yaygınlaştığı bir dönemden geçiyoruz. Meydana gelen bu afetlerin tabii bir sürecin ürünü yahut insanoğlunun yaptıklarının bir sonucu mu olduğu sorusu, insan zihnini meşgul etmektedir. Acaba doğal afetler, Kur'ân ayetinin bahsettiği, "*insanların kazandıkları sebebi ile karada ve denizde bozgunculuk çıktı*" anlam alanı içerisinde değerlendirilebilir? Kur'ân'da sünnetullah olarak ifade edilen kavramla, bu hususların vurgulandığını varsayabilir miyiz? Anlamlarından biri de "gökten gelen ve görünmeyen azap" olan "ricz/ رجز" kavramı ile, doğal afetler arasında bir bağ var mıdır? Bu çalışmada daha çok geçmiş kavimlerden bahsedilirken kullanılan bu iki Kur'ânî kavramın doğal afetlerle ilgisi ele alınmış, Kur'ân'da 14 defa geçen "sünnetullah" ve 10 defa zikredilen "ricz/ رجز" kavramlarının doğal afetlerle ilişkinin kurulup kurulamayacağı irdelenmiştir. Bu çerçevede Ayetlerde zikredilen kavramların kök anlamları filolojik açıdan incelenmiş ve âyetler bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Özet

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Doğal Afetler, Sünnetullah, Ricz, Azap.

Natural Disasters, Concept of Sunnatullah of Allah and the Concept of Rijz (رجز) in the Qur'ân

We are passing through a period where natural disasters are becoming in general all over the world. These consecutive disasters occupy the human mind; whether are a natural process or caused by human beings. Is this process within the contains of the meaning is being mentioned in the Qur'anic verse, namely: "*There was deterioration on land and sea because of what people had made (evil)*"? How should we understand this verse? Are these situations meant by the concept is being expressed as "sunnatullah" in the Quran? In addition, whether a connection can be established between the concept of "rijz/ رجز", which means invisible torment coming from the sky and natural disasters? These two Qur'anic concepts, which are mostly mentioned about past/ancient tribes, need to be discussed in the context of natural disasters. In this article, we are applying to the Qur'ân and we will try to examine from the Qur'ân; whether the concepts of "sunnatullah" which is mentioned 14 times, and rijz/ رجز, which is mentioned 10 times in the Qur'ân are related to natural disasters? We will examine the root meanings of the concepts mentioned in the verses of Qur'ân through dictionary books and by making use of commentary books of the Qur'ân.

Abstract

Keywords: Tafsir, Natural Disasters, The Sunnah of Allah, Rijz, Azap.

Giriş

Yüce Allah, yarattığı her şey için bir yasa koymuştur. Yarattılmış her şey belli bir yasaya yani sünnetullah'a bağlıdır. Deprem, sel, yangın, terör, hastalık, salgın, volkan patlaması, savaşlar gibi afetler ve doğal afetlerin ne anlama gelebileceği öteden beri merak edilen bir konu olagelmıştır. Özellikle son dönemlerde meydana gelen bazı afetlere ilişkin farklı yorumların yapıldığı görülmektedir. Bazı çevreler bunu salt teolojik bir alanla çözümlenmeye çalışırken bazıları ise bunu jeolojik bir hadise olarak görme eğilimindedir. Teolojik olarak bu tür olayları yorumlayanlar daha çok "günah, isyan, uyarı" gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır. Hâliyle kendi düşüncelerini ispatlamak sadedinde, Kur'an'da geçen bazı kavram ve ifadeleri gündeme getirmektedirler.

Kâinatın düzeni maddi yasalar çerçevesinde devam edegelmektedir. Aynı şekilde tarih boyunca süregelen insan ve toplumlarla ilgili yasalar da caridir ve cari olmaya devam edecektir. Bir sınırlama yapmak gerekirse, kâinatın düzeni ile ilgili olan yasalara âdetullah, toplumlarla ilgili yasalara ise sünnetullah diyebiliriz. Kâinat ve insanla alakalı yasaların arasında böyle bir ayrıma gitmenin ilgili Kur'an ayetlerinin bir bütün olarak anlaşılmasını kolaylaştıracağı kanaatindeyiz.

Doğal afetlerin uyarı, ikaz veya azap anlamına gelip gelmeyeceği aynı zamanda merak uyandıran bir konudur. Aslında konuyla ilgili bütüncül bir yaklaşımla bakıldığında Kur'an'ın dolaylı veya dolaysız birçok kavramının bu anlam örgüsü içerisinde olduğu görülebilecektir. Örneğin; belâ, musibet, imtihan, ibtilâ, azap, ceza kavramları gibi. Ancak konuyla direk alakalı olan Kur'ânî kavramlara baktığımızda, iki kavramın daha fazla öne çıktığını görüyoruz. Bu kavramlardan birisi, sünnetullah (سنة الله) diğeri ise Ricz (رجز) kavramıdır. Araştırmamızın çerçevesi bu iki kavramla sınırlandırılmıştır.

İlgili literatüre bakıldığında Ömer Özsoy'un "*Sünnetullah*"¹ isimli eseri ile "*Fert ve Toplum Açısından Kur'an'da Sünnetullah*"

¹ Ömer Özsoy, *Sünnetullâh* (Ankara: Fecr Yayınları, 1999).

adlı eserimiz,² konunun etraflıca işlendiği eserlerdendir. Özsoy sünnetullah kavramına etraflı bir yaklaşımla yoğunlaşırken, bizim eserimiz sünnetullah konusunu fert ve toplum bazında ele alarak örneklerle izah etme gayretindedir. Yine aynı şekilde Nuri Tok "*Kur'ân'da Sünnetullah ve Helâk edilen Kavimler*"³ adlı çalışmasında, kavimlerin helâk sebeplerini sünnetullah çerçevesinde incelemektedir.

İslam dünyasının kabul görmüş âlimlerinden olan Abdülkerim Zeydan (ö. 2014), konuyu uzunca ve etraflıca ele alan bir eser neşretmiştir.⁴ Ahmed Husnul Hâkim, *Sunatullah dalam Perspektif al-Quran* (2007) adlı eserinde Kur'an perspektifinde "sünnetullah" kavramını sosyolojik açıdan incelemiştir.

Bu çalışmada ise sünnetullah kavramı, daha çok "ricz" bağlamında doğal afetlerin mahiyetini anlamada kullanılacaktır.

1. Kur'ân'da Doğal Afetler ve İlgili Kavramlar

Kâinata müşahede ettiğimiz tüm olaylar, Allah'ın emir ve koyduğu yasalar içerisinde cereyan etmektedir. Örneğin, demir serttir ve ateşte ısıtılmakla yumuşar. Bu olay, demiri yaratan Allah'ın demirle ilgili yasa/sünnetidir. Elindeki demire şekil vermek isteyen demirci, demiri yumuşatabilmesi için bu sünneti dikkate alması ve demiri ısıtması gerekmektedir. Aksi halde soğuk demire ne kadar çekiç sallarsa sallasın, istediği neticeyi elde edemeyecektir. İşte sünnetullah bilgisinin önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira, Allah'ın toplum ve fertlerle ilgili uygulamasını bilmeyen veya doğru okuyamayanlar, soğuk demire çekiç sallayan demirci gibidirler. Sünnetullahı dikkate almadıkları için ne tarihi ne de toplum-fert gerçeğini doğru okuyamadıkları için, tarih ve toplumu yönlendirmeye dönük çabaları neticesiz kalacaktır. Tarihi ve toplumu yönlendirenler, kâinattaki kanunların gereğini kavramış olanlardan başkası değildir.

² Şemsettin Karcı, *Fert ve Toplum Açısından Kur'ânda Sünnetullâh* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2016).

³ Nuri Tok, *Kur'ân'da Sünnetullâh ve Helâk edilen Kavimler* (Samsun: Etüt Yayınları, 1998).

⁴ Abdülkerim Zeydan, *es-Sünen'ül-İlahiyye f'il Ümeme ve'l-Cemâ'ati ve'l-Efrâdî fiş-Şerâti'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998).

Diğer taraftan doğal afetlerin bir uyarı, ilahi ikaz veya ilahi cezalandırma olup olmayacağına dair Kur'ân'ı incelediğimizde, dolaylı ve dolaysız birçok ayetlerin var olduğunu görüyoruz. Geçmiş kavimlerin helâk edilmeleri vb. konuların konumuzla ilişkisi tespite muhtaç bir gerekliliktir. Bu manada gökten gelen azap anlamında Kur'ân'da 10 defa zikredilen ricz/رجز kavramı ve yine aynı sayıda kullanımı ulan yakın manalı rics/رجس kavramlarının olduğunu görmekteyiz. Acaba, pandemi gibi görünmez mikrobik canlıların meydana getirdiği salgına bu gözle bakılabilir mi? Yoksa bu durum geçmiş kavimler özelinde mi ele alınmalıdır? Bu hususlar Kur'ân araştırmacılarının çözümlemesi gereken önemli noktaları oluşturmaktadır.

Doğal afetler söz konusu olunca dikkatimizi çeken diğer bela, musibet, imtihan-ibtila gibi kavramların olduğunu söylemiştik. Kur'ân örgüsü içerisinde özel bir yere sahip olan ferdi ve toplumsal sınanma konusu dikkati çeken konulardan biridir. Bahse konu olan hususlar günah, isyan, uyarı, ceza kapsamında teolojik olarak mı yoksa jeolojik olarak mı değerlendirilmelidir? Bu konuları bütüncül bir yaklaşımla ele almaktan ve derin analizlerle doğru bir yöntem geliştirmekten yanayız. Amacımız Kur'an adına ileri sürülen yanlış yorum ve anlayışların önüne geçmek ve doğru bir Kur'ani düşünce yöntemi (Kur'an Bütünlüğü/Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri Yöntemi)⁵ geliştirebilmektir. Ancak araştırmamızın sınırlılığı konunun dar bir çerçevede ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple konunun ana eksenini olarak sünnetullah çerçevesinde ricz/رجز kavramının doğal afetlerle ilişkisine değineceğiz.

1.1. Sünnetullah/Değişmez Kanun

Kur'ân değişmez kanuna, sünnetullah demektir. "Sünnetullah" kâinatta var olan insan ve insan toplumlarıyla ilgili, Allah'ın insanlık tarihi boyunca süregelen değişmez kanunudur. Tıpkı yarattığı her şey için koyduğu diğer yasalar gibi bir kanundur. Kâinat ve içerisindekiler, bu yasaları değiştiremeyeceği gibi, bu çerçevenin dışına da çıkamazlar. Çünkü gerçek güç ve kuvvet sahibi olan sadece Allah'tır. Mahlukatin bu kanunları değiştirmeleri veya

⁵ Şemsettin Karıcı, *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri ve Çağdaş Temsilcileri* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2021).

bu kanunların dışına çıkmaları mümkün değildir. Kâinat ve toplumlarla ilgili yasalar değiştirilemez sabiteler kapsamında olan ilkelerdir. İnsandan beklenen bu yasalara göre kâinatın imarında görev üstlenmesidir. İnsanoğlu ifsadın zıddı olan, imar ve ıslah misyonuyla şerefli kılınmıştır.

*"Allah'ın sünnetinde kesinlikle bir değişiklik bulamazsın ve Allah'ın sünnetinde kesinlikle bir dönüşüm de bulamazsın."*⁶

Bir insanın âdeti (alışkanlık) ile Allah'ın âdeti (sünnetullah) ayrı şeylerdir. Çünkü insan, âdeti olan bir davranışı bazı durumlarda terk edebilir. Bunun nedeni beşer olması ve dış etkilerden etkilenmesidir. Oysaki Allah'ın sünnetinde böyle bir şey olamaz. Sünnetullahın önüne geçebilecek hiçbir güç ve etken yoktur. Bu gerçek şöyle anlatılır:

*"Allah, gece ile gündüzü evirip çevirir. Hiç şüphesiz bunda basiret sahipleri için birer ibret vardır."*⁷

*"Sizin için gökten su indiren O'dur."*⁸

Kâinatta müşahede ettiğimiz tüm olaylar, Allah'ın emri ve sünneti içerisinde vuku' bulmaktadır. Kur'ân temelinden yoksun düşünce ve akımların tabiat dedikleri ve ona mal ettikleri bu olaylar, Allah'ın hükmü ve sünneti ile meydana gelmektedir:

Allah'ın kâinatın idaresine dair sünnetinin yanı sıra, insan ve toplumlarla ilgili sünneti de vardır, insanların sapıklık ve hidayetleri, azaba ve rahmete müstahak olmaları, sünnetullah kanunlarıyla oluşmaktadır. Şimdi bu hakikatleri konu edinen ayetlerden bazılarını zikrederim:

*"Kim Allah'a yönelirse, onun kalbini hidayete yöneltir."*⁹

*"Gerçekten onlar rablerine iman etmiş gençlerdi. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık."*¹⁰

*"Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra; sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir"*¹¹

⁶ el-Fatır, 35/43

⁷ ez-Zümer, 39/5.

⁸ el-Vakıa, 56/63-64.

⁹ er-Ra'd, 13/27.

¹⁰ el-Kehf, 18/13.

¹¹ et-Tevbe, 9/115-116.

"Allah'ın ayetlerine inanmayanları Allah hidayetine ulaştırmaz.

Onlar için acıklı bir azap vardır"¹²

"Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."¹³

"Bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe, Allah onların durumunu değiştirmez"¹⁴

1.2. Kur'ân'da Toplumsal Sünnetullah

Sünnetullah kavramı terkip ve formatlarıyla Kur'ân'da 14 yerde kullanılmıştır.¹⁵ Bu kullanımlardan sekizi sünnetullah şeklinde beş ayeti kerimede kullanılmaktadır. Geçmiş ümmetlerin başlarına gelenler, iyilik ve kötülöklere dair Allah'ın takdiri, mükâfat, ceza gibi anlamlar bu kavram çerçevesinde vurgulanmaktadır.

Sünnetullah, Allah'ın insan ve toplumlarla ilgili uygulaması,¹⁶ tabii ve içtima-i olan ebedi nizam,¹⁷ Allah'ın yaratılış ve yaratılmışlarla ilgili sürekli ve değişmeyen kanunu,¹⁸ Allah'ın yarattığı âlemler için belirlediği sebep-sonuç ilişkisi,¹⁹ değiştirilemeyen insanlık kanunu ve uygulamalarıdır.²⁰

Hiç şüphesiz "Sünnetullah" ifadesi, Kur'ân'ın tarih ve toplumlarla ilgili yaklaşımını ifade eden, sembolik bir ifadedir. Tarih ve toplumların sürekliliği kendileri için cari olan sürekli ve değişmez bir ilahi yasayı da zorunlu kılmaktadır. Bu yönüyle "Kur'ân tarihin, Allah tarafından konulmuş birtakım yasalar uyarınca işlediğini beyan eder"²¹ ve sünnetullah ifadesi ile Allah'ın tarih içindeki davranış tarzının kilometre taşlarını belirler.²²

¹² el-Kehf, 13/55.

¹³ Al-i İmrân, 3/86.

¹⁴ er-Ra'd, 13/11.

¹⁵ Ömer Özsoy, *Konularına Göre Kur'an* (Ankara: Fecr Yayınları, 2001), 696.

¹⁶ Özsoy, *Sünnetullâh*, 45.

¹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. ve çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988), 1/337.

¹⁸ Şemsettin Karcı, *Fert ve Toplum Açısından Kur'anda Sünnetullâh* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2016), 32.

¹⁹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1/335.

²⁰ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç (Ankara; Ankara Okulu Yayınları, 1996), 108.

²¹ Adil Çiftçi, *Fazlurrahman'la İslam'ı Yeniden Düşünmek* (Ankara: Kitabiyat, 2000).

²² Özsoy, *Konularına Göre Kur'an*, 696.

Şimdi bu ayet-i kerimelerden “Sünnetullah” ifadesinin geçtiği birkaç ayet-i kerimeyi mealen zikredelim.

“Allah’ın geçmiştekilere uyguladığı yasa (sünnetullâhi) budur ve Allah’ın yasasında (lisünnetillâhi) bir değişme bulamazsın.”²³

“Allah’ın peygambere öngördüğünde ona bir sıkıntı yoktur. Bu, Allah’ın, öteden beri, gelmiş geçmişlere uyguladığı yasadır (sünnetullahi). Allah’ın emri şüphesiz gereği gibi yerine gelecektir.”²⁴

“Ancak, bizim baskınımızı gördüklerinde kendilerine yarar sağlamadı. Bu Allah’ın kulları hakkında süregelen uygulamasıdır (sünnetullahi). İşte inkârcılar o zaman kayba uğradılar.”²⁵

Bu, ayet-i kerimelerde Allah, tarihteki olayların gelişigüzel veya tesadüfi olarak cereyan etmediği, buna karşın her şeyin bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ve belirli bir yasaya göre cereyan ettiğinden söz etmektedir. İnsanlarla alakalı bu yasaların evrende hâkim olan fiziki kanun ve ahengin varlığı gibi, değişmez ve dönüşmez bir disiplin olduğunu ifade ediyor. Bu umumi yasa tıpkı, şu ayetlerde ifadesini bulan evrenin tabii ve kozmolojik ahengi gibi bir düzen ve gecikmeyen bir disiplin içerisinde devam etmektedir. Yani tarih üstüdür ve değişmezdir.²⁶

“Güneş de kendi yörüngesinde akıp gider. Bu, üstün ve bilen Allah’ın takdiridir. Ay’a da konaklar takdir ettik. Nihayet dönmüş, dolanmış eğri bir hurma dalı gibi olmuştur. Ne güneşin Ay’a yetişip çatması yaraşır, ne de gece gündüzü geçer, her biri bir yörüngede yüzerler.”²⁷

Kur’ân; Hz. Âdem ile başlayan insanlık serüveninin, hidayet ve delalet arasında gidip geldiğini, bunda ise murûr-u zaman (zaman aşımı)’ın önemli rol oynadığını ifade ediyor:

“İman edenlerin Allah’ı anma ve O’ndan inen Kur’ân sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden

²³ el-Ahzab, 33/62.

²⁴ el-Ahzab, 33/38.

²⁵ el-Mü’min, 40/85.

²⁶ İsmail b. Amr İbni Kesîr, *Tefsîri'l-Kur’âni'l-Azîm*, thk. Sami b. Selame (Dâru Tayyibe, 1999), 1/407.

²⁷ Yasin, 36/38-40.

uzun zaman geçti de kalbleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.”²⁸

Ayet-i kerimenin; Mekke’de sıkıntı içinde yaşayan mü’minlerin hicretten sonra bol rızık ve nimetlere kavuşunca gevşeklik göstermeye meylettikleri için, bir kısım sahabeyi uyarmak hikmetiyle nazil olduğu göz önünde alındığında, insanoglunun ne kadar da çok uyarılmaya ihtiyacı olduğu ortaya çıkıyor. İnsanın çamurdan getirdiği nankörlük, zulüm, haddini aşma ve Allah’ın nimetlerini unutma acizyeti, sürekli olarak uyarıcılar tarafından uyarılmasını zorunlu kılmıştır.

“(Bu Kur’ân) Ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.”²⁹

“Andolsun ki biz, “Allah’a kulluk edin ve tağuttan sakının” diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti, onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezinde görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur.”³⁰

Uyarıcılardan sonra kavim, ya doğruya yönelir veya sapıklıkta ısrar eder. Böylece sünnetullah tüm aşamalarını tamamlayacak şekilde işlerlik kazanır. Sonuç, inkârcılar için helâk ve azapla, inananlar için ise kurtuluşla noktalanır:

“Kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında ise biz, kötülükten sakınanları kurtardık. Zulme sapanları da yapmakta oldukları fîsk sebebiyle pek zorlu bir azap ile yakalayiverdik.”³¹

Muhammed Abduh (ö. 1925), sahabenin sünnetullah bilgisine vakıf olduklarını, ancak ilahi sünnetler ile ilgili bir bilim dalı oluşturulmadığından, daha sonraki nesillerin yasalardan yararlanamadıklarını, oysa toplumsal yaşamda Allah’ın sünnetlerini en çok mü’minlerin bilmeye layık olduklarını söyler.³²

²⁸ Hadid, 57/16.

²⁹ Yâsîn, 36/6.

³⁰ Nahl, 16/36.

³¹ A'raf, 7/165.

³² Reşit Rıza, *Tefsîru'l Menâr*, tahrir: İbrahim Şemsuddin (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l İlmiyye, 1999), 4/113-118.

*"Kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında ise biz, kötülükten sakınanları kurtardık. Zulme sapanları da yapmakta oldukları fiske sebebiyle pek zorlu bir azap ile yakalayiverdik."*³³

1.3. Karada ve Denizde Bozgun Çıkması/Fesad

Rûm suresi 41. Ayet, karada ve denizde çıkan bozulmanın insan oğlunun yaptıkları sebebi ile meydana geldiğini belirtmektedir. İnsanoğluna yaptıklarının karşılığında tövbe edip dönmeleri için bazı olumsuzlukların tattırıldığı beyan edilerek bundan maksadın da yanlışlarından dönmelerini sağlamak için, ilâhî bir uyarı olduğu vurgulanmaktadır.

*"Karada ve denizde insanların kendi elleriyle yaptıklarından bozulmalar çıktı. Hatalarından dönsünler diye Allah yaptıklarının bir kısmının cezasını tattırıyor."*³⁴

Taberî (ö. 310/923), kara ve deniz ile tüm kara ve denizlerin kastedildiğini, yeryüzü ve yaşam alanlarının ifade edildiğini belirtir. Fesattan maksadın ise, yaygınlaşan günahlar olduğunu, günahlar sebebiyle karada ve denizlerde zulmün yaygınlaştığını belirtmektedir.³⁵ "...yaptıklarının bazılarını tattırmak için..." Davranışlarının cezası olarak onlara bazı şeyler isabet eder ki, belki vazgeçer ve doğruya dönerler. Verilen ceza aslında onların lehine olup, tevbe etmeleri ve zulümlerinden vazgeçmeleri için tedib amaçlı meydana gelmektedir.³⁶

Kurtubî (ö. 671/1273) ulemânın ayette geçen fesad, kara ve denizler ne olabileceği hakkında ihtilaf ettiklerini söylemektedir. Katade ve Süddî en büyük fesadın şirk olduğundan hareketle, maksadın şirk olduğunu söylemektedirler. İbn Abbâs, İkrime ve Mücâhid, karadaki bozulmanın Ademin çocuğu olan Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi olduğunu, denizdeki bozulmanın ise gemilerin gasp edilmesi olarak izah etmektedirler.³⁷

³³ el-A'raf, 7/164-165.

³⁴ er-Rûm, 30/41.

³⁵ Muhammed b. Cerir b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Ameli Ebû Cafer et-Taberî, *Câmiu'l-Beyan Fî Tefsiri'l-Kur'an* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 10/192.

³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 10/192.

³⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferah el-Ensârî el-Hazrecî Şemsuddîn Kurtubî, *Tefsiru'l-Kurtubî* (Kahire: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1964), 14/40.

Bozulmanın kuraklık, hasadın eksilmesi, bereketin kalkması olduğu da söylenmiştir. Bu konuda İbn Abbâs (ra), ayeti "*tevbe etmeleri için amellerinden kaynaklanan bereketsizlik*" şeklinde yorumladığı da rivayet edilmektedir.³⁸ Konuyla ilgili söylenmiş en güzel açıklamalardan biri de en-Nuhhas'a aittir. Şöyle demektedir: "Denizdeki bozulma, insanların günahları sebebi ile balık avlanmasının bitmesidir. Çünkü yağmurun azalması, denize dalmanın azalmasını böylece avlanmanın azalması anlamına gelmektedir. Yine fiyatların yükselmesi, gelirin azalması, yankesicilik zülüm, bunun sonucunda ziraat, ticaret ve emlak alanındaki düşüşlerin yaşanacağı da söylenmiştir. Bu anlamların tümü birbirine yakın anlamlardır. Kurtubî; ayetin hazfedilen kısımları ile birlikte değerlendirildiğinde şu anlamın çıktığını belirtiyor: "Karada ve denizde günahlar belirdi, böylece Allah yağmuru keserek pahalılık verdi. Yaptıklarının bir kısmını tatsınlar ve tevbeye etsinler diye böylece cezalandırıldılar. Cezanın, "*bir kısmını*" diye ifade edilmesinin nedeni, asıl cezanın ahirete bırakılmış olmasındandır. İbn Abbâs, لِيَذِقَهُمْ ي /ya yerine ن/nun koyarak "azabı tattıralım" نَذِيقَهُمْ şeklinde okumuştur. Ayeti kerime devamla şöyledir: "*Deki: Yeryüzünde gezin de öncekilerin akibetinin ne olduğuna bir bakın. Onların çoğu müşriklerdi.*"³⁹

İbn Kesîr (ö. 774/1373), Ebû Aliyye'nin şöyle dediği söyler: "Her kim ki yeryüzünde isyan ederse yeryüzünü bozmuş olur. Çünkü yeryüzünün düzeni ancak itaat ile olur. Bu anlamda rivayet edilen şöyle bir hadis vardır: 'Yeryüzünde ifa edilen bir had cezası, oranın ehli için 40 gün yağmur yağmasından daha da iyidir.'⁴⁰ Çünkü cezaların uygulanması ile insanlar günah işlemekten kaçınır. En azından çoğunluk bunu yapacağı için yerlerin ve göklerin bereketinin gitmesine engel olacaktır. Nitekim İsâ (as)'ın gelişi, ahir zamanda aynı minval üzere olacaktır. Haçı kırar, domuzu öldürür, cizye koyar ve dosdoğru şeriat ile hükmeder böylece bereket kapıları açılır. Allah Resûlü'nden şöyle buyurduğu rivayet

³⁸ Kurtubî, *Tefsir*, 14/40.

³⁹ er-Rûm, 30/42.

⁴⁰ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybani Ahmed b. Hanbel, *Müsned el-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: 2001), 2/362; Nesai, 8/75.

edilmiştir: "*Adaletin her uygulanması ile bereket ve hayırlar çoğalır. Böylece ceza olarak mallardan canlardan ve meyvelerden eksiltmek şeklinde karşılık verilir. Çünkü ayet onları tevbe etmeleri için iyilik ve kötülükle imtihan ettik diye söylemektedir.*"⁴¹

Tefsiru'l-Münîr sahibi Vehbe Zühaylî (ö. 2015) ayetin açıklamasında şöyle demektedir: "İnsanların küfür ve zülüm, kutsalların ihlal edilmesi, hak dine karşı gelme, gizli ve açıkta Allah'ın hakkının gözetilememesinden kaynaklanan günahların uğursuzluğu nedeniyle tüm dünyayı sapmalar, bozulma, faydaların azalması, zararın çoğalması, yağmurun azalıp çoraklık ve verimsizliğin yaygınlaşması, çölleşmeler tüm dünyayı kuşatır hale gelmiştir. Bunlar aynı zamanda başkalarının haklarının tecavüze uğraması, haksız yere mallarının yenilmesi gibi günahlar sebebi ile de meydana gelmektedir. Allah belki dönerler diye kötü davranışlarının ve günahlarının karşılığı olarak bazı cezalar vermektedir. Nitekim Allah:" Onları belki dönerler diye iyilikle ve kötülüklerle imtihan etmekteyiz" diye buyurmaktadır.⁴²

Bu konu hakkında Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde geçen bir rivayette Allah'ın Resulü şöyle buyurmaktadır:

*"Şu ümmetim rahmete mazhar olmuş bir ümmettir. Ahirette azaba uğramayacaktır. Onların azabı dünyadadır. Fitneler, depremler, katliamlarla bu dünyada azap olunurlar."*⁴³

Bu ve benzeri hadislerde bazı musibetlerin müminler için rahmete yönelik bir yönü olduğu beyan edilmekle teselli verilmektedir. Başa gelen musibetlerin azap olarak değil, rahmet vesilesi olup, manevi arınmaya neden olduğu ifade edilmektedir. Benzer bir hadis de şöyledir: "*Şehidler beş kısımdır. Bulaşıcı hastalıktan, karın sancısından, suda boğularak, göçük altında kalarak vefat edenler ve Allah yolunda savaşırken şehit olanlar.*"⁴⁴ Bu hadis, musibete uğrayan müminin şehadet mertebesini vasıl

⁴¹ A'raf, 7/167; İbni Kesir, *Tefsîr*, 6/319.

⁴² A'raf, 7/168; Vehbe Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir Fi'l-Akide ve Şeriatı* (Darü'l-Fikr, 2011), 11/106.

⁴³ Ebu Davud b. el-Eşas b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr el-Ezdî es-Sicistanî Ebû Dâvûd, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdul Hamid (Sayda, Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye), "Fiten", 7.

⁴⁴ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Camius-Sahih*, thk. Muhammed Zuheyr Nasır (Dâru Tavku'n-Necat), "Cihad", 30.

olabileceğinden bahsederken, musibetlerin azap olabileceğini söyleyen ayetler de bulunmaktadır. Örneğin hayır ve şerle imtihan edilme⁴⁵, isyanları nedeni ile bahçe sahiplerinin başına gelen musibet⁴⁶ anlatılmaktadır. Örneğin sefer halinde ölümün gelmesi musibet olarak ifade edilmektedir: "*Seferde olup da başınıza ölüm musibeti gelirse...*"⁴⁷ Darlık ve sıkıntı ile imtihan edilen şehir halklarından şöyle bahseder: "*Biz hangi kente (ülkeye) bir peygamber gönderdikse, oranın halkını, yalvarıp yakarsınlar diye darlık ve sıkıntıya uğratmışızdır.*"⁴⁸

1.4. Musibetle İmtihan/ İbtılâ

Kur'an'da canlardan ve mallardan eksiltmekle suretiyle imtihan olmaktan veya ibtilâ'dan bahseder. Sabredilmesi istenen bu tür imtihanların müminin derecesini yükselteceği, bu yönüyle imtihan olduğu değerlendirilir.

*"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!"*⁴⁹

Musibetlerin insanoğlunu kendi eliyle kazandığını söyleyen ayetler vardır. İyiliği Allah'a nispet, musibet ise insanın nefesine izafe eden ayeti kerimelere bir bütün olarak ve Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri yöntemi, diğer taraftan literal okumadan uzak, siyak-sibak bütünlüğü ile ele alınması, sahih bir anlayış için en doğru yöntemdir. Zira aksi şekilde birbiriyle çelişen ayetler (!) bulmak bile içten değildir.

*"Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsendendir. Seni insanlara elçi olarak gönderdik; şahit olarak da Allah yeter."*⁵⁰

*"Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar."*⁵¹

⁴⁵ "Sizi bir imtihan olarak hayır ve şerle de deneriz." el-Enbiya, 21/35.

⁴⁶ "*Şüphesiz biz, vaktiyel 'bahçe sahipleri'ne belâ verdiğimiz gibi, onlara da (Mekkeli inkârcılar) belâ verdik.*" el-Kalem, 68/17.

⁴⁷ Maide, 5/106.

⁴⁸ el-A'raf, 7/94; et-Tevbe, 9/120; es-Secde, 32/21; el-A'raf, 7/162.

⁴⁹ el-Bakara, 2/155.

⁵⁰ en-Nisâ, 4/79.

⁵¹ eş-Şurâ, 42/30.

İlk ayetin siyakında münafıkların başlarına gelen musibetleri Hz. Peygambere mal ettikleri ve kendilerine bir pay çıkarmadıkları söz konu edilir.

"Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler, başlarına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Ne oldu bu topluluğa ki bir türlü söyleneni anlayamıyorlar!"

İkinci ayette geçen "*birçoğunu da bağışlıyor*" ifadesi için Razî (ö. 606/1210) şöyle demektedir: "Bazıları için dünyada affedilmek vardır ki Allah affından dönmez. Bu Allah'ın müminler hakkındaki sünnetidir. Kafirler hakkındaki sünneti ise, acelece etmemek, kıyamet gününde tümüyle yakalayacak şekilde tehir etmektir."⁵²

Burada da iyilik ve kötülüğün tümü yaratılma yönüyle Allah'a isnat edilmektedir. Devamında gelen ayetle kötülük kendilerine, iyilik ise Allaha nispet edilmektedir. Cin süresinde olduğu gibi şer Allaha izafe edilmeden meçhul formda zikredilmektedir.

"Bilmiyoruz, yeryüzündekiler hakkında bir kötülük mü murat edildi yoksa rableri onlar için bir iyilik mi dilendi?"⁵³

Ayetlerin doğru anlaşılabilmesi için, literal okumadan uzak durmak lazımdır. Bunun için siyak-sibak yanında Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etme zarureti vardır. Böyle bakıldığında imtihan ve ibtilâ arasında bir nüans/fark göze çarpmaktadır. Buna göre imtihan Allahtan, ibtilâ ise insanın kendi kazandığının neticesinde meydana gelmektedir. Tüm peygamberler bela musibet, hastalık, işkence, inkârcılıkla imtihan edilmişlerdir. İbrahim (as) ateşe atılması, oğlunu kurban etmesi, Eyüp Peygamberin hastalığı, Yusuf'un (as) babası ile birlikte katlandığı eza ve cefalar, Nuh'un (as) oğlu, Lut'un (as) karısı, Firavunun karısının çektikleri günahları değil tam tersi imanlarının gücü nispetinde imtihana tabi tutularak insanlığa şahit ve örneklik gösterilmeleri içindir. Aynı zamanda dünya ve ahirette derecelerinin yükseltilmesine vesile olmaktadır. Diğer peygamberler ve salih insanların başlarına gelenler de aynı şeklide imtihan edilmeleridir.

⁵² Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyn b. el-Hüseyn et-Teymî er-Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 1420), 10/147.

⁵³ el-Cin, 72/10.

Bu manayı destekleyen birçok rivayet bulunmaktadır. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: "*Allah kime hayır dilerse, Onu musibetlerle imtihan eder.*"⁵⁴ Tirmizî'nin rivayetinde efendimiz şöyle buyurur:

*"Allah yolunda en çok bela ve musibetlere duçar olanlar Allah'ın sevgili kulları olan peygamberlerdir. Sonra Allah'ın sevgili kulları sonra derecesine göre ona yakın olan kullarıdır."*⁵⁵

Musibet ve belalar konusundan inanan ve inanmayanlar ortak bir durumdadırlar. Hatta yukardaki hadis müminlerin daha fazla müptela kıldıklarını ifade etmektedir. Öyleyse bunlara ceza demek mümkün görünmemektedir.⁵⁶

*"Bir kul kendisi için (cennette) hazırlanmış olan makama ameliyle erişemeyecekse, Allah onun bedenine veya malına, çoluk çocuğuna bir musibet verir de bu belaya sabrı nedeniyle o makama erştirilir."*⁵⁷

Mezkûr ayet ve hadisler dünyanın mükâfat değil, imtihan diyarı olduğunun ispatıdır. Dünya hayatı kulluk ve imtihan yeridir. Şayet mükâfat veya ceza verilecek dense o durumda imtihan yurdu olmasının bir manası olmazdı.⁵⁸

2. Ricz/ رجز, Uyarı, Azap, Ceza.

رجز Receze fiil olarak asli anlamı "titremek" demektir. Devenin titremesi manasında رجز البعير رجزا فهو رجز/Deve titredi. Deve zayıflığından ötürü adımlarını birbirine yakın atıp zayıflayınca titrer, Araplar buna ناقة زجاء derler.⁵⁹ Şiirdeki recez ölçüsü de bu kökten türemiştir. Çünkü cüzleri birbirine yakın olması ve okunurken de

⁵⁴ Buhârî, "Merdâ", 1.

⁵⁵ Muhammed b. İsa Sevratu b. Musa b. ed-Dehhak Ebû İsa et-Tirmizi, *Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki (Mısır, 1975), "Zühd", 57, "Merda", 1.

⁵⁶ Râzî, *Tefsîr*, 27/598. Mümin ceza değil mükafatı hak etmektedir. Kafir ise cazayı hak etmektedir. Hâlbuki her ikisinin de belalarda müşterek olmaları mükafat veya mücazaat anlamında olmadığını göstermektedir.

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7/272.

⁵⁸ Râzî, *Tefsîr*, 27/598.

⁵⁹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dımeşk: Dârü'l-Kalem, 2009), Ricz maddesi, 340; Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Yakûb Firûzabâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, İşraf: Muhammed Naîm İrksûsî (Lübnan: Müessetür-Risâle, 8. Baskı); İbn Faris, *Mücmelü'l-Lüğa L'İbni Fâris*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Beyrut: Darü'l-Fikir, 1979), 1/418.

sesin titremesi yönüyle bir benzerlik kurulmuştur. رجز فلان /Falan kişi recez ölçüsü ile şiir yazdı veya şiir okudu.⁶⁰ وارتجز /Falan kişi recez ölçüsü ile şiir yazdı veya şiir okudu.⁶⁰ رجزة /içine taşların konulduğu heybe veya bez manasındadır.

Devenin hevdeci/ tahtirevanı eğildiğinde iki tarafından birine taş konulur ki sarsıntı dengelensin. Bu ismin verilmesi var olan sarsıntı ve hareket nedeniyledir. İbn Fâris (ö. 395/1004), ricz kelimesinin anlam olarak; zayıflığında deveye isabet eden hastalık olduğunu söyler, deve hareket ettiğinde baldırı titrer. Diğer bir anlamı ise hevdece süslenmesi maksadı ile asılan yündür.⁶¹

Kur'ân'daki kullanımlarına baktığımızda azap, küfür, isyan, şirk, put, taûn gibi anlamlara geldiğini görmekteyiz. Örneğin, وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزِ الْبِمِ *Âyetlerimizi boşa çıkarmak için çaba harcayanlara ise en kötüsünden sarsıcı bir azap vardır.*⁶² إِنَّا نُنزِّلُونَهُ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رَجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ / Biz, yoldan çıkmalarının cezası olarak bu memleket halkının üzerine gökten alçaltıcı bir belâ indireceğiz!⁶³ Fahreddîn er-Râzî'nin "رَجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ" ifadesi ile "gökten ricz emrinin gelmesi" şeklinde anlaşılırsa, bu durumda 'ricz'e taun anlamı vermenin mümkün olabileceğini belirtir.⁶⁴ Birbirine oldukça yakın olan Rics ve Ricz kavramlarının aynı sayıda ayetlerde zikredildiğini belirtmiştik. Her ikisi de 10 defa, 9 ayette ve 7 sürede zikredilmektedir.

2.1. Kur'an'da Ricz/ رجز Kavramı

Ricz kelimesinin Kur'ân'daki kullanımlarını incelediğimizde, özellikle رَجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ şeklinde "semâ" kelimesi ile ilişkili ve aynı zamanda harfî cerle kullanıldığını görmekteyiz. Yine aynı şekilde رَجْزِ الشَّيْطَانِ şeklinde "şeytan" lafzına izafetle kullanıldığını, iki ayrı yerde عَذَابٌ مِّن رَّجْزِ الْبِمِ şeklinde "azap" lafzına izafetle kullanıldığını görmekteyiz. Tüm bu kullanım şekillerinde azap veya azap türü anlamı özellikle ön plana çıkmaktadır. Beş ayrı anlama gelen kavramın Kur'ân'daki kullanımlarında bela ve musibet anlamının yanı sıra, gökten gelen azap, şeytani vesvese, put, cehennem azabı

⁶⁰ Firûzabâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 1/545.

⁶¹ İbn Fâris, *Muceu'l-Lüğa*, 2/489.

⁶² es-Sebe', 34/5.

⁶³ el-Ankebût, 29/34.

⁶⁴ Râzî, *Tefsîr*, 25/52.

anlamlarında kullanılmaktadır. Biz bu anlamlardan azap, ceza, bela ve musibetle ilişkili kısımlar üzerinde duracağız.

2.2. Bela ve Musibet Anlamında Ricz/ رجز

Beş ayrı anlama gelen kavramın Kur'ân'daki kullanımlarında bela ve musibet anlamının yanı sıra gökten gelen azap, şeytani vesvese, put, cehennem azabı anlamların için de kullanılmıştır.⁶⁵

A'raf 133-135 ayetleri inkârları ve İsrâiloğullarına reva gördükleri zulümler nedeniyle Firavun ve kavminin çeşitli bela ve musibetlerle cezalandırıldığından bahsetmektedir. Bu belalarla sınanmaları mucizevî şekillerde gerçekleşirken, isyanlarından vazgeçmeleri anlamında ise uyarı niteliği taşımaktadır. Çünkü bu mucizevî cezalandırılmanın her birinde bunun Allah katından bir uyarı olduğunu bildiklerinden Hz. Musa'ya (as) gelerek bu azabın son bulması için kendisinden dua etmesini istemektedirler.⁶⁶

Firavun ve kavmi her defasında istekleri yerine gelmesine rağmen kez tekrarlanması konumuz açısından dikkat çekicidir. Burada ricz kelimesi azap, bela ve musibet anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

“Azap üzerlerine çökünce, ‘Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için rabbine dua et! Eğer bizden azabı kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrâil oğulları’nı seninle göndereceğiz’ derlerdi.

Hem Kur'ân-ı Kerim hem de Tevrat'ta Firavun ve çevresinin başlarına gelen ve mucizevi olan bazı belalar söz konusu edilmektedir. İlk önce kuraklık ardından tufan, çekirge, kurbağa, haşarat, kan gibi musibetlere uğratarak inkâr ve zulümlerinden dönmeleri uyarısı yapılmıştır. Tevrat'taki anlatıma göre, Mısırlıların hayat damarları olan Nil sularının kana dönüştürülmesi, bütün ülkenin ve evlerin kurbağalarla dolup taşması, önce tatarcık, ardından at sineği (kıml) istilası,

⁶⁵ Şemsettin Karcı, “Kur'an'da Ricz ve Risc Kavramları”, *Academic Knowledge* 4/2, 129-152. 2021; Bahar Canset - Hidayet Aydar, “Kur'ân'da Rics Kavramı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi* 15 (2020), 261 – 298.

⁶⁶ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ / Biz de açık seçik mucizeler olmak üzere onların üzerine tufan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim olmakta direndiler. el-A'râf, 7/133.

hayvanların kırılması, insanların ve hayvanların vücutlarını çıban kaplaması, dolu felâketiyle dağdaki insanların ve önceki felâketlerden artakalan hayvanların kırılması felaketleri yaşanmıştır. Ardından büyük bir çekirge sürüsünün yeri göğü kaplaması şeklinde sıralanan mucizelerden hiçbiri Firavun'u yola getirmeye yetmemiş; o, her felâket vuku bulduğunda, Mûsâ'ya kendilerini bu felâketten kurtarması halinde İsrâiloğullarını serbest bırakacağına dair söz vermiş; felâket geçince sözünden dönmüştür.⁶⁷ Kur'ân Yolu Tefsirine göre; "Riciz kelimesi genellikle "azap" anlamında kullanılır. Bazı müfessirler, veba hastalığının Arapça'daki isimlerinden birinin de riciz olduğunu dikkate alarak, Mısırlıların böyle bir hastalıkla da cezalandırılmış olabileceğini belirtirler. İbn Âşûr, Tevrat'ın Çıkış kitabınının 12. babında verilen bilgileri de hatırlatarak aynı görüşe katılır. Râzî'ye göre ise dil kuralları dikkate alındığında riciz kelimesinden bir önceki âyette sıralanan belâları anlamak daha uygun olur."⁶⁸

Taberî, ayette geçen riciz kelimesinin kimilerine göre tâun, kimilerine göre ise azap anlamında olduğunu belirtir. İbn Abbâs (ra) tâun manasını uygun görürken ilk dönem müfessirlerinden Mücahit, Katâde, İbn Zeyd, azap manasını tercih etmektedir ki, aslında her iki görüş de bundan maksadın bir bela ve musibet olduğunu belirtmiş olmaktadır. Taberî'nin Said b. Cubeyr'den naklettiğine göre Musâ (as) bu beş mucizevi bela geldikten sonra kavmine emretti. Ancak onlar yine inanmadılar ve İsrâil oğullarını kendisi ile birlikte göndermediler. Bunun üzerine Mûsâ (as), her birinin bir koç kurban ederek kanını ellerine sürmelerini ve kapılarına sürmelerini emretti. Bunu gören Kıbtîler neden böyle yaptıklarını sordular. Onlar da şöyle cevap verdi: Allah sizin üzerinize bir azap gönderecek siz helâk olurken biz kurtulacağız. Onlar, peki bu işaretlerle sizin bilinmeniz nasıl olacak deyince İsrail oğulları bize Peygamberimiz bu şekilde yapmamızı emretti diye cevap verdiler. Sabah olunca Firavunun kavminden yetmiş bin kişi

⁶⁷ *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 2: 577-578.

⁶⁸ *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/578.

helâk oldu. Onları defnedemediler. Bunun üzerine Firavun şöyle dedi:

“Ey Musâ! Bizim için rabbine dua et! Eğer bizden azabı kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrâiloğulları'nı seninle göndereceğiz” derlerdi. Bunun üzerine Mûsâ (as) dua etti, tâûn salgınından kurtuldular ve Firavun Mûsâ'ya İsrâiloğulları ile dilediğin yere git dedi.”⁶⁹

Yine Taberî, Ebû Cafer'den şu sözünü nakleder: Ricz, azap veya Allah'ın kendilerine öfkesidir. Veya Ricz için, tufan, çekirge, bit, kurbağa ve kan diyebiliriz, çünkü bunların tümü azaptır. Yine tâûn da diyebiliriz. Allah bunlardan hangisi olduğunu belirtmediği gibi, Hz. Peygamberden de açık bir beyan gelmemiştir. Öyleyse “Allahtan kendilerine azap ve kızgınlık gelince” şeklinde anlamalıyız.

Vehbe Zühaylî ayetteki ricz ifadesini “*insanların durumlarını bozan şiddetli azap*” şeklinde açıklamaktadır.⁷⁰

Ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırdığımızda hemen sözlerinden dönerlerdi.”⁷¹

A'raf 134. Ayette iki defa, 135. Ayette ise bir defa olmak üzere toplamda 3 defa zikredilen ricz kavramının azap, tufan, tâûn, veya Firavun kavmine verilen mucizevi belalardan herhangi birinin kastedildiği rahatça anlaşılmaktadır. Buna göre, Firavun ve taraftarlarının başına gelen belalar kasd edilmekle beraber, inkârcıların bu belaların kendi yaptıkları eylemlerinin sonucu olduğunu da bildikleri ifade ediliyor. Bundan ötürü her defasında Hz. Musa'ya müracaat ederek dua talep etmektedirler.⁷²

2.3. Azap ve Ceza Anlamında Ricz/ رجز

Bakara 2/59'da, A'raf 7/162 ve Ankebût 29/34 ayetlerinde gökten gelen azap şeklinde kullanım söz konusudur. فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا

⁶⁹ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Ğalib el-Amalî, Ebu Cafer et-Taberî, *Câmiu'l Beyan*, thk. Ahmed Muhammed Şakiri (Müessetü'r-Risâle, 2000), 13/71; Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmet b. İbrâhîm Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, 1/545.

⁷⁰ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 9/69.

⁷¹ el-A'râf, 7/135.

⁷² Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, 1/545; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 9/69.

*"Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik."*⁷³

*"Sonra içlerinden hakkı çiğneyenler, sözü değiştirip kendilerine söylenenden başka bir şekle soktular. Biz de hakkı çiğnedikleri için üzerlerine gökten bir azap gönderdik."*⁷⁴

Ankebût 29/34 ayeti de benzer ifadelerle gelmiştir.

"Biz, yoldan çıkmalarının cezası olarak bu memleket halkının üzerine gökten alçaltıcı bir belâ indireceğiz!"

İlk iki âyet-i kerimede, İsrail oğullarının kendilerine söylenmesini istedikleri şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi neticesinde bir cezaya çarptırıldıkları beyan edilmektedir. Ceza gökten gelen bir azap türü idi. Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1950) ricz hakkında şöyle demiştir: "ricz" esasen "rics" gibi tiksiniilen pis ve murdar şey demek olup, bundan dolayı azap ve ukubet manasına da kullanılmıştır. Tenvin, tehvil (korkutma) içindir. Günah işlemenin akibeti işte böyle murdar azaplarla mahvolup gitmektir. Ricz kelimesine "murdar" anlamı vererek "o zalimlere gökten murdar bir azap indirdik" şeklinde anlam vermiştir.⁷⁵

Ebû Cafer ibn Cerîr et-Taberî ayetteki rics'den maksadın azap olduğunu, çünkü Arap lügatinde risc'in azap anlamına geldiğini belirtmektedir. Bu azabın da Tâûn olabileceğini, ancak Tâûn olduğuna dair Kitap ve Sünnette kesinlik olmadığını belirtir. Daha sonra da Tâûn'un bir azap türü olduğuna dair, Hz. Peygamberden tâûn'la ilgili olarak rivayet edilen şu sözünü zikreder: Allah Resulü (sav) şöyle buyurdu: "*O ricz'dir ki sizden önceki bazı ümmetleri onunla azap etmiştir.*"⁷⁶ Taberî, ricz'in daha çok azap anlamında olduğunu, bunun yanında gazap anlamına geldiğine ve Tâûn hastalığına dair birçok rivayet de aktarır. Bunlardan bazıılarını zikretmek faydalı olacaktır.

Yunus'dan rivayetle dedi ki, bize Vehb b. Münebbih haber verdi. Dedi ki, İbn Zeyd şöyle demiştir: İsrâil Oğullarına "*Kapıdan*

⁷³ el- Bakara 2/59.

⁷⁴ el-A'râf 7/162.

⁷⁵ Elmalı Hamdi Yazır, *Hak dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Akçağ Yayınları, 1999), 1/109.

⁷⁶ Taberî, *Tefsîr*, 2/112-117.

secde ederek girin ve af deyiniz. Derken onlardan zulmedenler sözü kendilerine söylenenden başkası ile değiştirdiler." Allah, üzerlerine Tâûn hastalığını gönderdi, onlardan hiç kimseyi sağ bırakmadı. Sonra ayeti okudu:

"Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik."

Dedi ki çocuklar geride kaldı. Onlardan faziletli olan, hayırlı ve abid olanlar vardı. Böylece babaların tümünü tâûn hastalığı helâk etti. Taberî, İbn Vehb'in ibn Zeyd'en şöyle dediğini aktarmakta: Ricz azap demektir. Kur'an'daki tüm ricz ifadelerinden maksat azaptır dedi.⁷⁷

Ebû Şeybe b. Ebî Bekr b. Ebî Şeybe'den rivayetle, Usâme b. Zeyd, Sa'd b. Malikin yanında iken şöyle dedi: Resulullâh(sav) buyurdu ki: *"Tâun hastalığı sizden öncekilere veya İsrâil oğullarına indirilmiş ricz/azaptır."*

Tâbiûn'dan olan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) ayetteki *"Gökten bir ricz indirdik"* yani gökten bir azap indirdik diye tefsir eder. Aynısının A'râf süresi 7/71 de olduğuna işaretle şöyle demektedir:

"(Hûd) şöyle cevap verdi: "Üzerinize rabbinizden bir öfke ve bir azap inmiştir."

Yani azap vaki oldu ve o azabın tâûn olduğu veya ateşe benzer bir karanlık olduğu söylenir ki, bir günde yetmiş bin insan helâk olmuştur.⁷⁸

"Biz, yoldan çıkmalarının cezası olarak bu memleket halkının üzerine gökten alçaltıcı bir belâ indireceğiz!"⁷⁹

Bahsi geçen şehir tarihte azaba uğrayan ve Lût (as)'ın kavmi olan "sodom" ahalisidir. Gökten üzerlerine şiddetle indirilen azapla helâk edilmişlerdir.⁸⁰ Bu azapla ilgili olarak Zühaylî şunları söylemektedir: Sodom ahalisine gönderilen azap, onları yerin

⁷⁷ Taberî, *Tefsîr*, 2/112-117.

⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasan Mükâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîr Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdulah Mahmûd Şahhâta (Beyrut: Daru İhyâi't-Turâs, 1423), 1/110; Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd el-Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîrü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Abdullâh en-Nemir (Daru't-Tayyibe: 1997) 1/99.

⁷⁹ Akebût, 29/34.

⁸⁰ Zühaylî, *et-Tefsîrü'l Münir*, 20/233

dibine geçiren şiddetli deprem idi. Şehirlerinin yeri bugünkü ölü deniz olarak bilinen yerde bir göle dönüştü. Cebrâil (as) şehirlerini yeryüzünden kaldırıp, göklerdeki bulutlara çıkardı. Sonra üzerlerine ters çevirdi. Daha sonra ateşten lavlar ve işaretlenmiş pişmiş taşlar yağdırarak en şiddetli azaba duçar etmiştir. *“İşte o memleketten geriye, aklını kullananların yararlanabileceği açık bir ibret vesikası bıraktık.”*⁸¹ Lût (as)’ın kavmi olan ad kavmi, her türlü isyan ve taşkınlığı yapmışlardı. Ayrıca âlemlerde hiç kimsenin yapmadığı taşkınlığı yapıyorlardı. Kadınları bırakıp erkelere yaklaşıyorlardı. Allah kendilerini azapla yerin dibine geçirdi ve ibret alınsın diye geridekileri için alametler bıraktı. Ayetin ifadesi ile:

*“Siz de sabah akşam onların yurtlarından gelip geçmektesiniz. (Bunları görüp de) aklınızla değerlendirmiyor musunuz?”*⁸²

Ayetin siyâkında, Lût (as) Peygamber’in kavminin erkek erkeğe eşcinsel ilişkiye girmeleri ve tövbe etmek yerine Hz. Lût’a (as) meydan okumaları sebebiyle, kendilerine bir bela indirileceğinden bahsedilmektedir. Hz. İbrahim’e de gelmiş olan görevli bazı melekler erkek suretinde, Lût Peygamber’e gelerek, kavminin helâk edileceğini bildirmişlerdir. Hz. Lût’a (as) iman edenler ile eşi haricinde ailesi, bu azaptan kurtulmuşlardır, geri kalanlar ise helâk olmuşlardır. Ayette bahsedilen “memleket”, Sodom halkıdır. O vakit, Sodom halkının yedi yüz bin kişi olduğu rivayet edilmiştir.⁸³

Görüldüğü gibi *“gökten inen ricz”*in azap olduğunda hemen hemen tüm müfessirler görüş birliği içerisinde. Râzî gökten azap yağmayacağı için *“gökten azap sözünün indiği”* şeklinde yorum yapmaktadır ki, uygun bir yorum olarak görülmektedir. Bakara süresindeki ayetle Âraf süresindeki ayetin hikmete binaen çok küçük farklılıklarla geldiğine işaret eden Fahrettin er-Râzî, ricz’in ceza anlamında olduğuna delil olarak A’raf 7/134 ayetini zikreder.

“Azap üzerlerine çökünce, “Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için rabbine dua et! Eğer bizden azabı

⁸¹ el-Ankebût, 29/35.

⁸² es-Saffât 37/137-137.

⁸³ Dündar - Aydar, “Kur’ân’da Rics Kavramı”, 269.

kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrâiloğulları'nı seninle göndereceğiz" derlerdi".

Zeccâc'dan ricz ve rics'in her ikisinin de aynı manaya geldiği bunda azap demek olduğunu belirtir.⁸⁴

Rivayet tefsiri şeklinde yapılan açıklamaların tümünde ricz için tâûn anlamı verilmektedir. Taun nedeniyle bulaşıcı hastalıktan ölen İsrâil oğullarına atıflar yapılmaktadır. Bununla ilgili sayısız rivayetler zikredilmektedir. Özellikle ilk dönem müfessirlerinden olan Mukâtil b. Süleyman, Taberî, Beğavî gibi müfessirlerin yapmış oldukları tefsir ve rivayetler birbirini destekler mahiyettedir. Ebû Şeybe b. Ebî Bekr b. Ebî Şeybe'den rivayetle, Usâme b. Zeyd, Sa'd b. Malikin yanında iken şöyle dedi: Resulullâh (sav) buyurdu ki: *Tâun hastalığı sizden öncekilere veya İsrâil oğullarına indirilmiş ricz/azaptır.*

3. Doğal Afetlerin, Helâk edilen Kavimlerle İlgili Ayetlere Yorumlanması Riski

Kur'ân helâk edilen kavimleri söz konusu etmektedir. Ancak Kur'ânın bahsettiği helâk kıssaları ile deprem, salgın hastalık, pandemi, afetler, kuraklık, sel, tsunami, terör, katliamlar, gibi bir olumsuz durumu ilâhî ceza olarak görmek doğru gözükmemektedir. Aradaki bariz farklılıklar bunu göstermektedir. Bu konuda müstakil çalışmalar yapılmıştır. "*Kurândan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu*" adlı makale ile konuyu işleyen Muhammed Karaosman⁸⁵ ayetlerin incelenmesi sonucunda ulaşılan bazı neticelerden bahsetmektedir. Buna göre; Helâk edilen kavimleri konu edinen ayetlerden hareketle, doğal afetlerin "ilâhî ceza" olarak kabul edilmesi büyük riskler taşımaktadır. Öncelikle, doğal âfetler ve salgın hastalıkları "ilâhî bir ceza" olarak iddia etmek, Allah adına konuşma ve Allah adına hüküm verme tehlikesini

⁸⁴ Râzî, *Tefsîr*, 3/525; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 1/99; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 1/110.

⁸⁵ Muhammed Karaosman, "Kur'ân'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir ceza olarak Nitelendirilmesi Sorunu", *TADER* 4/3 (Aralık 2020), 99-120.

ortaya çıkarmaktadır.⁸⁶ Belki uyarma ve ibret anlamlarının öne çıkarılması daha isabetli görülebilir. Ölen kişilerin yakınlarınınca Allahın cezalandırması sonucu öldüğünün söylenmesi psikolojik ve hatta akidevi birçok problem beraberinde getirecektir. Olayın dine ve Allah'a mesafeli yaklaşmayı dahi getireceğini de anlamak zor olmasa gerektir.

Yazar, Kur'ân'dan helâk edilen kavimlerle ilgili ayetleri literal ve bağlamından uzak bir şekilde okumanın bir yansıması olarak bu ayetleri Müslümanlarla ilişkilendirmenin yanlışlığının ortaya çıktığından söz etmektedir. Çünkü ilgili ayetlerde Allah'a inanmayan ve peygamberlere itaat etmeyen topluluklar helâke uğratılmışlardır. Cezaya müstahak olanlar tamamen inançsızlar ve itaatsizlerden oluşmaktaydı. Ayrıca helâk esnasında inananlar o bölgeden uzaklaştırılmıştı. Bir diğer husus; bu ayetlerin Mekke müşriklerini tehdit etmek ve uyarmak için nâzil olduğudur. İlgili ayetlerin bağlamı incelendiğinde bu ayetlerdeki muhatap kitlesinin Mekkeli müşriklerden meydana geldiği rahatlıkla görülebilmektedir.

Sonuç

Makalemizin birkaç sonucu olduğu söylenebilir. Buna göre, Allah'ın fert ve toplumlarla ilgili koyduğu yasa olan sünnetullahın cari olduğunu görmekteyiz. Müminler, kafirler ve münafıklar hakkında öteden beri var olan sünneti ne ise bugün de cari olan aynıdır.

Günah ve şirk sebebi ile dünyada cezalandırma olabilir mi? Bunun için ricz kavramının anlamları önem arz etmektedir. Ricz kavramının var olan 5 ayrı anlamının yanısıra (azap, ceza, bulaşıcı hastalık, put, vesvese) bela ve musibet anlamında bir derinlik sezilmektedir. Buna göre isyan, şirk gibi günahlar cezayı celbeden durumlardır. Firavun ve aynı yolda olanların bela ve müsibetlerle helâk edilmeleri veya cezalandırılmaları da Allahın bir sünnetidir. Bu durum Rûm suresindeki "*insanların kazandıkları sebebi ile karada ve denizde bozgunculuk çıktı*" ayeti ve benzer ayetlerle ele

⁸⁶ Karaosman, "Kur'ân'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu", 99-120.

alındığında zulüm ve isyanın bozulma, fitne ve cezaya neden olduğu hadislerin de delaleti ile anlaşılmaktadır. Tam tersi de doğrudur. Adalet, itaat, Allah'ın hudutlarının çiğnenmeden emirlerinin tatbiki edilmesi de selamet ve kurtuluşa neden olmaktadır. Bu yönüyle gelen cezalandırma da insanların tövbeye yönelmeleri için şefkat tokatları anlamında bir uyarı anlamı taşımaktadır.

Dünyanın bir imtihan alanı olduğu, Ahiretin de hesap yeri olduğu inancımızın gereğidir. Musibetler ve belalar imtihan gereğidir. Allah, inananların imanlarının güçlenmesini ve sabırlarının artmasını diler. Aynı zamanda musibetler rahmet vesilesi olmakta, günahlardan arınmaya neden olmaktadır. Mümin bunlar vesilesiyle dünyadan arınmış olarak mükafat diyarına intikal eder. Dünya imtihan yurdudur, kulluk yeridir. Mükafat yeri değildir. Mükafat yeri ahirettir. Eza ve cefaların sonu rahmettir. Ancak kafirler için dünya oyun eğlence yeri iken, Ahirette ise cezalarını eksiksiz olarak göreceklerdir. Maliki yevmiddin olan Allah, boynuzlunun hakkını boynuzsuzdan alacaktır. Hesapların büyük bir güne bırakıldığı görülmektedir. Ahirete iman, insanda teslimiyet ve tevekkülü ruhunu kökleştirmektedir.

Geçmiş kavimler hakkındaki ayetlerin müminler için "ilâhî cezalandırılma" şeklinde anlaşılması doğru değildir. Zira ayetler, inananların cezayı hak edenlerden uzaklaştırıldıkları, gemi binmek veya gece uzaklaştırılmak suretiyle azaptan korunduklarını belirtmektedir. Halbuki doğal afetlerde bir müştereklik söz konusudur. Aradaki fark bariz olarak görülmektedir. Ancak bu durumlar herkes için bir ibret ve nasihat anlamı taşımaktadır.

Konu ile ilgili diğer ayetler incelendiğinde doğal afetler ve salgın hastalıkların Allah'ın kudret (tekvin) sıfatının tezahürü olarak gerçekleştiği ve bu olayların hikmetlerini anlamaya odaklanmak gerektiği anlaşılmaktadır. Kâinatla ilgili düzen âdetullah, toplumlar ile olan ise sünnetullah kavramında yoğunlaşmaktadır. Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri veya Kur'ân bütünlüğü son derece önem arz etmektedir. Literal okumanın risklerinden uzak olmak için ayetlerin sebab-i nüzül siyak-sibak bağlamını ihmal etmemek gerekmektedir. Doğal afetler ve salgın hastalıklar Müslüman bireylerin ibret alması gereken hâdiselerdir.

Akıl nimeti sayesinde sorumluluk insanoğluna verilmiştir. Bu nimet sayesinde felaket zamanlarının imtihanından basiret, feraset ve sünnetullahı göre hareket ederek başarıyla çıkılabilir. Bu durumda Müslümanın önüne iki seçenek çıkmaktadır: Birincisi sızlanma, şikâyet hatta isyan yolunu seçerek başa gelen musibetin bereketinden mahrum kalarak hareket etmek. İkincisi dua, sabır ve ibret nazarı ile bakarak musibetlerden hayırlar elde etmektir. Sonuçta insanlar kendi hür iradeleri ile hareket eder ve sorumluluk üstlenirler.

Finansman / Funding:

This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest:

The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed Muhammed b. eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd el-Beğavî. *Meâlimu't-tenzil fi Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Abdullâh en-Nemir. b.y.: Darü't-Tayyibe, 4. Basım, 1997.
- Buhâri, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî el-Cu'fî. *Sahihi'l-Buhârî*. thk. Salih Abdulaziz b. Muhammed b. İbrahim Ali Şeyh. Riyad: Darü's-Selam, 4. Baskı, 2008.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-lüga ve sıhâhu'l-Arâbiyye*. thk. Abdu'l-Gafûr Ahmed. Beyrut: Darü'l-İlm li'l-Melayîn.
- Çiftçi, Adil. *Fazlurrahman'la İslam'ı Yeniden Düşünmek*. Ankara: Kitabiyat, 2000.
- Dündar, Bahar Canset – Aydar, Hidayet. "Kur'ân'da Ricz Kavramı". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 15 (2020). 261-298.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr el-Ezdî es-Sicistanî. *Sünen-i Ebu Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. 4 Cilt. Sayda, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Elmalı Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 1999.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*. İstanbul: İşaret Yayınları, 5. Basım, 1999.
- Fazlurrahman. *Ana Konularıyla Kur'ân*. çev. Alparslan Açıkgeçenç. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Baskı, 1996.
- Firûzabâdî, Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Yakûb. *el-Kâmûsü'l-muhît*, İşraf: Muhammed Naîm el-İrksûsî. Lübnan: Müessesetür-Risâle, 8. Baskı, 2005.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnusi. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tûnus: Dâru't-Tûnusiyeti li'n-Neşr, 1984.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed b. Habîb. *Mücmelü'l-lüğa l'ibni Fâris*. thk. Züheyr Abdul Muhsin Sultân. Lübnan: Müessesetür-Risâle, 8. Basım, 1986.
- İbn Fâris. *Mu'cemu mekâyisu'l-lüğa'*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Beyrut: Darü'l-Fikr, 1979.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *Mukaddime*. haz. Ve çev. Süleyman Uludağ. 2 Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Baskı, 1988.
- İbn Kesîr, İsmail b. Amr. *Muhtasar Tefsir-i İbn Kesîr*. 3 Cilt. İhtisâr ve thk. M. Ali Sabuni. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2. Baskı, 1999.
- İbni Kesîr, İsmail b. Amr. *Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Sami b. Selame. Dâru Tayyibe 1999.

- İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvîni. *Sünen. Mevsuat-u kütüb-i sitte*. nşr. ve thk. Salih Abdulaziz b. Muhammed b. İbrahim Al-i Şeyh. Riyad: Darü's-Selam li'n-Neşr, 2008.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd er-Rabei el-Kazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fûad Abdülbâkî. Kahire: Daru İhyâi't-Turâsil Arabîyye. 1975.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Darü's- Sâdr, 3. Basım, 1414.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 2009.
- Karaosman, Muhammed. "Kur'ân'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir ceza olarak Nitelendirilmesi Sorunu". *TADER* 4/3 (Aralık 2020). 99-120.
- Karıcı, Şemsettin. *Fert ve Toplum Açısından Kur'ân'da Sünnetullah*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Karıcı, Şemsettin. *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri ve Çağdaş Temsilcileri*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2021.
- Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferah el-Ensârî el-Hazrecî Şemsuddîn. *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî İbrâhîm Edfiş. Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasan Mükâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîrû Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdulah Mahmûd Şahhâta. Beyrut: Daru İhyau't-Turâs, 1423.
- Özsoy, Ömer. *Konularına Göre Kur'ân*. Ankara: Fecr Yayınları, 5. Basım, 2001.
- Özsoy, Ömer. *Sünnetullah Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*. Ankara: Fecr Yayınları, 2. Basım, 1999.
- Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyin b. el-Hüseyin et-Teymî. *Tefsîru'l-Kebir*. Beyrut: Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1420.
- Reşit Rıza. *Tefsîru'l Menar*. Tahric, İbrahim Şemsuddin. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l İlmiyye, 1999.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahru'l-Ulûm*. ts.
- Suyutî, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celaleddin es-Suyuti. *Haşiyetu's'Senedi ala Suneni'n-Nesai*. Halep: Mektebü'l-Matbuat, 1976.
- Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Ameli Ebû Cafer. *Tefsîrû't-Taberî*. thk. Ahmet Muhammed Şakir. b.y.: Müessesetür'Risâle, 2000.

- Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Ameli Ebû Cafer. *Câmiu'l-beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 5. Basım, 2009.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî. *et-Tefsîrû'l münir fi'l-akîdeti ve's-şeriatî ve'l-menheci*. Dımeşk: Darü'l-Fıkr, 2. Basım, 1417.
- Zuhayli, Vehbe. *Tefsiru'l-Münîr Fi'l-akideti ve's-şeriatı*. Beyrut: Daru'l-Fıkr, 12. Basım, 2011.
- Zeydan, Abdülkerim. *es-Sünen'ül-İlahiyye f'il Ümeme ve'l-Cemâ'ati ve'l-Efrâdî f'iş-Şerâti'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.

